

15.1.21

LAUSUNTO

Viite: Vammaisalan ammattitutkinnon perusteiden luonnos

Lausuntopyynnön diaarinumero: OPH-5044-2020

Heta-liitto pitää esitystä vammaisalan ammattitutkinnosta osin hyvänä, mutta siellä on myös paljon korjattavaa. Jokaisen avun käyttäjän avun tarve on erilainen, mitä ei ehdotuksessa tuoda mielestämme riittävästi esiin.

Avun käyttäjä lähtökohtaisesti tietää, mitä ja miten haluaa itseään avustettavan. Tämä on olennaista, sen ohella, että apu mahdollistaa vammaisen itsenäisen elämän. Erilaisten vammaryhmien ja avun käyttäjän yksilöllisten tarpeiden huomioiminen pitää näkyä jokaisessa tutkinnon osassa, myös kehitysvammapuolella. Tällä hetkellä kummatkin vammaisalan tutkintoehdotukset korostavat liikaa ohjaamista, jonka ei tule olla minkäänlaisessa osassa henkilökohtaisen avustajan tutkintovaatimuksissa.

Kehitysvammakeskeisyys myös hankaloittaa suuresti tutkinnon suorittamista oppisopimuksella työnantajamallilla työskennellessä, koska joihinkin osiin liittyvät harjoittelut ovat mahdollisia vain kehitysvammaisten kanssa. Harva työnantaja antaa työntekijän ryhtyä suorittamaan tutkintoa, jos sitä varten pitää käydä harjoittelussa jossain muualla kuin omalla työpaikalla ja ilman oman työnantajan ohjausta.

Kumpaankin vammaisalan ammattitutkintoon pitää sisällyttää tietoa henkilökohtaisen avun järjestämistavoista. Tämä auttaa selkeyttämään työntekijälle, mitkä ovat työnantajan, sijaispalkanmaksajan ja avun käyttäjän roolit ja velvollisuudet työsuhteessa. Järjestämistavoista opetettaessa on hyvä kertoa niiden historia, nykytilanne sekä se, minkälaisissa tilanteissa niitä yleensä käytetään.

Keskitymme kuitenkin kommentoimaan ensi sijassa Henkilökohtaisen avun osaamisalan tutkintoehdotusta (jäljempänä **HOAT**), joka mielestämme vastaa erittäin huonosti tarkoitustaan.

Heta-liitto vastustaa ehdotusta, ellei siihen tehdä merkittäviä parannuksia ja muutoksia.

2.6. Henkilökohtaisen avustaminen, 45 osp

Vammaisalan ammattitutkinto näyttää olevan suunniteltu kehitysvamma-ala edellä, mikä on täysin nurinkurista ja heijastuu koko tutkintoesitykseen. HOAT pitää kuvata ennen kehitysvamma-alaa, koska henkilökohtaista apua saa laaja kirjo vammaisia. Kehitysvammaiset ovat yksi vammaisryhmä eikä päinvastoin.

Ehdotamme, että HOAT siirretään ennen kehitysvamma-alaa (2.1, 2.2 ja uusi 2.3 eikä 2.6, 2.7 ja 2.8) ja että tutkintojen yhteiset pakolliset osat esitetään ensimmäiseksi, sen jälkeen tutkintojen yhteiset valinnaiset osat ja viimeiseksi molempien tutkintojen erilliset sisällöt, HOAT ennen kehitysvamma-alaa.

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

Kaikissa henkilökohtaisen avustajan tutkinnon osissa tulee korostaa sitä, että avustajan tehtävä on auttaa vammaista henkilöä toteuttamaan hänen omia valintojaan ja elämäänsä sellaista elämää kuin hän itse haluaa. Henkilökohtaisessa avussa käyttäjä määrää avustamisen tarpeen, laadun ja määrän. Avustaja ei ole vastuussa avun käyttäjän terveellisestä ruokavaliosta, liikunnasta, sosiaalisesta elämästä, taideharrastuksista tai ulkoilusta, eikä avustaja saa millään tavoin yrittää vaikuttaa ja ohjata vammaisen henkilön päätöksentekoa tai elämää.

Henkilökohtaisen avun saaja toimii usein työnantajana, jolloin avustaja on työntekijä. Työnantajamallissa vammaisen henkilö on itse täysivaltaisesti ja täydellä vastuulla työnantaja. Muissakin malleissa avun käyttäjällä on työnjohto-oikeus. Näiden asioiden ei pidä jäädä epäselväksi yhdellekään henkilökohtaisen avustajan ammattitutkinnon suorittaneelle. Avun käyttäjää ei siksi pidä kutsua asiakkaaksi. Asiakas kun on objekti, joka ei osallistu päätöksentekoon, mikä ei vastaa henkilökohtaisen avun tarkoitusta eikä todellisuutta.

On erityisen tärkeää, että henkilökohtaisen avustajan tutkinto vastaa oikeanlaista, ammattinimikkeen mukaista työnkuvaa. Harhaanjohtava tai väärä kuva henkilökohtaisen avustajan opintoihin liittyvistä vaatimuksista, opintojen sisällöistä ja työnkuvasta johtavat väärään ammatti-identiteettiin.

Henkilökohtaisen avustajan työ on aivan erilaista kuin kehitysvamma-alalla, mutta ehdotetut osat ovat hyvin kehitysvamma-alakeskeisiä. Ehdotus ei vastaa henkilökohtaisen avun käyttäjien tarpeita. Vain 75 op HOAT:sta keskittyy ehdotuksessa henkilökohtaiseen apuun. Loput 75 op eli puolet koko tutkinnosta palvelee käytännössä vain kehitysvammaisia. Näin ei voi olla, vaan valinnaisten osien pitää perustua nimenomaan henkilökohtaisen avun osaamisalan tarpeisiin.

Toisaalta kehitysvamma-alan osaamisalaan olisi hyvä lisätä valinnaisina henkilökohtaisen avun osaamisalan pakollisia osia.

Ehdotuksen valinnaiset osat keskittyvät ohjaamiseen ja tukemiseen, joita suurin osa avun käyttäjistä ei tarvitse lainkaan. Valinnaisissa osissa lisäksi puhutaan arvioinneista, raportoinnista, avun käyttäjän elämän suunnittelusta ja monesta muusta, mitkä eivät kuulu henkilökohtaiseen apuun ollenkaan. Henkilökohtaisen avustajan pitää mahdollistaa avun käyttäjän itsenäinen elämä avun käyttäjän tahdon ja ohjeiden mukaisesti eikä määrätä siitä.

Tuetussa päätöksenteossa avustaminen pitää poistaa pakollisista osa-alueista, koska suuri osa henkilökohtaisista avustajista ei tarvitse työssään kyseistä taitoa, toisin kuin kehitysvamma-alalla. Tuetun päätöksenteon sisällyttäminen HOAT:iin antaa väärän kuvan henkilökohtaisen avustajan työstä ja ohjaa opiskelijoita väärään ajatteluun. Valinnaisiin tutkinnonosiin se voi sisältyä. Tuetussa päätöksenteossa avustaminen edellyttää lisäksi syvällisempää ymmärrystä ihmismielestä ja psykiatriasta kuin ammattitutkinto, eikä sen pidä perustua näyttökokeeseen.

Henkilökohtaisen avun osaamisalan suorittanut edistää toiminnallaan työhyvinvointia ja turvallisuutta on toki hyviä tavoitteita, mutta vain pieni osa tavoitteista. Henkilökohtaisen avun päätarkoitus on edistää vammaisten itsenäistä elämää, itsemääräämisoikeutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, ihmisarvoa ja ylipäätään mahdollistaa vammaisen oma elämä.

HOAT:in ammattitaitovaatimukset ovat äärimmäiset kapeat, puutteelliset ja osin virheelliset. Ehdotuksesta puuttuu elämän koko kirjo. Avustajan tehtävä on toimia avun käyttäjän käsinä, jalkoina, silminä, suuna ja korvina; auttaa liikkumaan, kantamaan, tekemään, elämään. Avustajan tehtävä ei ole toimia ohjaajana, puolisona, äitinä eikä opettajana.

Ehdotuksesta kuvastuu täysin väärä käsitys siitä, että vammaisuus on kehitysvammaisuutta. Monet henkilökohtaisen avun käyttäjät ovat korkeasti koulutettuja, omaa elämäänsä täysin hallitsevia aktiivisia

kansalaisia eivätkä avustustoimenpiteiden passiivisia kohteita. Sen pitää näkyä tutkintovaatimuksissa. Tutkinnon sisältö ja vaatimukset pitää kirjoittaa kokonaan uudelleen:

1. "Avustaa fyysisissä toimissa" on tyypillisesti vain osa henkilökohtaisen avustajan tehtävistä ja tarkoittaa jokaiselle vammaiselle yksilöllisiä elämäntilanteita (koulussa käyvä teini, avustajiaan sängystä ohjaava aikuisena vammautunut, työssäkäyvä paljon apua tarvitseva jne.) Ehdotuksessa avun käyttäjä rinnastuu passiiviseksi muiden käsiteltäväksi paketiksi.
2. "Avustaa tiedon käsittelyssä ja kommunikoinnissa" koskee vain osaa henkilökohtaisen avun käyttäjistä, esim. näkövammaisia. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä tarvitsee erittäin pieni osa henkilökohtaisen avun käyttäjistä. Tietosuoja on lähtökohtaisesti avun käyttäjän eikä työntekijän vastuulla. Avustaja noudattaa avun käyttäjän määrittelemää tietosuojaa.
3. "Avustaa tuetussa päätöksenteossa" ei lähtökohtaisesti koske henkilökohtaista apua lainkaan. Tämä kohta pitää poistaa kokonaisuudessaan.

Ehdotamme ammattitaitovaatimuksiksi, että opiskelija *osaa avustaa henkilökohtaisen avun käyttäjää hänen jokapäiväisessä elämässään*. Mitä avustaminen arjessa tarkoittaa, riippuu avun käyttäjän tarpeista. Apua voi tarvita esimerkiksi

1. päivittäisissä toimissa (kodinhoito, ostokset, ruoanlaitto ja ruokailu, vaatehuolto, henkilökohtainen hygienia, hiusten ja ihon hoito, puutarhanhoito, mökkeily ym.)
2. liikunnassa (kuntosali, uimahalli ym. eri liikuntamuodot)
3. työssä ja opiskelussa (muistiinpanojen tekeminen, ICT ym.)
4. harrastuksissa (opintoryhmät, lomat, matkat, kulttuuri ym.)
5. yhteiskunnallisessa osallistumisessa (järjestötoiminta, politiikka ym.)
6. sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä (yhteydenpito sukuun ja ystäviin, viranomaisasiat, terveydenhoito ym.)

2.7. Henkilökohtaisen avun järjestelmässä toimiminen, 30 osp

Henkilökohtaisen avustajan ehdoton salassapito- ja vaitiolovelvollisuus puuttuu ehdotuksesta kokonaan.

Raportoi työstään hyväksytyjen käytäntöjen mukaisesti on poistettava. Henkilökohtainen avustaja vastaa työstään vain ja ainoastaan avun käyttäjälle. Avustajalla ei ole oikeutta raportoida työtehtävistään, niiden suorittamisesta tai avun käyttäjän elämästä kenellekään.

HOAT:n pitää keskittyä liikunta- ja aistivammaisiin sekä kommunikoinnissa tukea vaativiin. Siihen pitää lisätä teemoja ja osia, joiden osaaminen todella on tarpeen henkilökohtaisen avustajan työssä. Näistä voi koostaa uuden arviointikriteerin tuetun päätöksenteon tilalle:

Turvallisuus ja tietosuoja

- turvallisuus – koska soittaa ambulanssi/palokunta/poliisi, miten saada avun käyttäjä ja itsensä pois turvallisesti tulipalotilanteesta tai muun vaaran uhatessa, mitä tehdä avun käyttäjän käyttäytyessä vaarallisesti, miten estää häiriköiden/humalaisten häiritsevä käytös kuten loukkaava kielenkäyttö tai kaatuminen avun käyttäjän päälle, miten ohjata avun käyttäjä väkijoukon läpi jne.
- liikenteessä liikkuminen – miten liikkua erilaisissa julkisissa välineissä apuvälineiden ja eri vammairyhmiin kuuluvien vammaisten apuna
- vaitiolovelvollisuus, joka koskee myös omaisille puhumista
- perheen kanssa toimimisesta

2.8. Henkilökohtaisen avun tutkinnon valinnaiset osat

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

www.heta-liitto.fi, heta@heta-liitto.fi

Vanhassa Kotityöpalvelujen osaamisalan Henkilökohtaisena avustajana toimiminen -tutkinnossa korostettiin itsemääräämisoikeutta ja omia valintoja henkilökohtaisen avun periaatteiden mukaisesti. Niistä on helppo koota valinnainen vammaisalan ammattitutkinnon osa. Suoraan käyttökelpoisia osia siitä ovat (mukaillusti):

- henkilökohtaiseen apuun liittyvien säädösten tunteminen ja hyödyntäminen
- henkilökohtaisena avustajana toimimiseen liittyvien avustamispalvelujen suunnittelu ja toteutus
- toimia avustajana liikkumisessa ja kommunikoinnissa
- toimia asiakaspalvelutilanteissa henkilökohtaisen avun käyttäjän kodissa ja kodin ulkopuolella

Ehdotamme valinnaisiksi osiksi lisäksi seuraavia, henkilökohtaisen avun käyttäjää hyödyttäviä osia, joista on hyötyä myös kehitysvamma-alalla. Ehdotuksesta puuttuu kokonaan mm. ruoanlaitossa avustaminen. Ruoanlaiton perusteet reseptin lukemisen ja paistinpannun ja uunin käytön tasolla on tärkeää kummallakin osaamisalalla. Nämä osat voivat olla muiden koulutustarjoajien järjestämiä.

- kodinhoito 15op
  - vaatehuolto 15op
  - ruoanlaiton ja leivonnin perustaidot 15-30op
  - henkilökohtaisen hygienian hoidossa avustaminen, hiusten, ihon ja kynsien hoito 15op
  - puutarhanhoito 15op
  - ensiaputaidot 10op
  - kevyt apuvälinehuolto 15op
- näin peset pyörätuolin/istuintyynyn/suihkutuolin,
ruuvimeisselin ja kuusiokoloavainten käyttö jne.

4. Henkilökohtaisen avun osaamisala

Tämä kuvaus on suurelta osin kehitysvammaisten tarpeita kuvaava ja pitää siksi kirjoittaa uusiksi.

”Henkilökohtaisen avun osaamisalan suorittanut edistää toiminnallaan työhyvinvointia ja turvallisuutta” on valitettavan kapea kuvaus. Avustajan pitää edistää avun käyttäjän itsenäistä elämää, itsemääräämisoikeutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, ihmisarvoa, yksityisyyden suojaa ym. eikä vain turvallisuutta.

”Tutkinnon suorittaneen valinnoista riippuen henkilökohtainen avustaja osaa toimia ammatillisesti kehitysvamma-alalla, edistää eri tavoin asiakkaan toimintakykyä ja tukea oppimista, tukea asiakkaan vuorovaikutusta ja kommunikointia arjen tilanteissa ja käyttää puhetta korvaavia kommunikaatiomenetelmiä ja selkokieltä. Henkilökohtainen avustaja tiedostaa taiteen ja kulttuurin merkityksen ja käyttää työssään asiakaslähtöisesti sosiokulttuurisia työmenetelmiä.”

Koko yllä oleva kappale pitää poistaa, koska se kuvaa kehitysvamma-alan eikä henkilökohtaisen avustajan työtä. Henkilökohtainen avustaja avustaa, ei ohjaa eikä päättää työnsä sisältöä. Sosiokulttuuriset menetelmät eivät kuulu henkilökohtaiseen apuun. Kehitysvamma-alalla on oma tutkinto, ja henkilökohtaisen avun käyttäjistä vain pieni osa on kehitysvammaisia.

Porvoo, 15.1.2021

Maija Aatelo, puheenjohtaja

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

www.heta-liitto.fi, heta@heta-liitto.fi